

F.M. DOSTOIEVSKI

Idiotul

Roman în patru părți

Traducere din limba rusă
NICOLAE GANE

I

Era un sfârșit de noiembrie neguros și rece. Către ora nouă dimineața trenul Varșovia-Petersburg se apropia în plină viteză de capitală. Vălul de ceață groasă lăsa cu greu să răzbătă lumina zilei și prin ferestrele vagoanelor nu se putea desluși nimic nici chiar la zece pași, în dreapta și în stânga. Printre călători se aflau și unii care se reîntorceau din străinătate; dar compartimentele de clasa a treia, cele mai pline, erau ocupate de pasageri din localități nu prea depărtate; tot lume mărunță, oameni purtați de nevoi și de treburi zilnice. Bineînțeles, toți erau obosiți, rebegiți de frig, cu pleoapele grele după o noapte de nesomn, cu fața lividă, ca și când ceața și-ar fi pus amprente și pe chipurile lor ostenite.

Odată cu revărsatul zorilor, într-un compartiment de clasa a treia se pomeniră așezați față în față, lângă aceeași fereastră, doi călători – amândoi tineri, amândoi modest îmbrăcați și fără bagaje, amândoi cu trăsături ce atrăgeau atenția și, în sfârșit, amândoi dornici să lege o conversație. Și dacă fiecare din ei ar fi bănuțit ce anume îi făcea să se distingă în chip deosebit în clipa aceea, ar fi rămas desigur amândoi uimiți că hazardul îi pusese astfel unul în fața celuilalt, într-un vagon de clasa a treia a trenului de Varșovia. Unul, să tot fi avut douăzeci și șapte de ani, era scund, avea părul creț, negru și niște ochi cenușii, mici, dar plini de foc. Nasul îl avea lat și cam turtit, pomeții obrazilor proeminenți, iar pe buzele-i subțiri flutura mereu un zâmbet ironic, sfidător, ba chiar și răutăcios uneori. Numai fruntea, mare și frumos boltită, înnobila întru câțva partea inferioară foarte dezvoltată a obrazului, atenuând asimetria unor trăsături prea dure. Ceea ce părea

mai izbitor însă chiar de la cea dintâi privire era paloarea morbidă a feței, care dădea chipului său un aer de istovire, cu toată constituția lui evident robustă. În același timp fața atrăgea atenția și printr-o particularitate imposibil de definit, și care lăsa totuși să se ghicească un temperament frământat de clocotul unor pasiuni mistuitoare, ceea ce nu se potrivea deloc nici cu zâmbetul acela arogant și nici cu privirea-i aspră și plină de orgoliu. Bine încotoșmănit într-un cojoc larg și călduros, îmbrăcat în postav negru, nici nu-i păsa de frig, în timp ce vecinul său părea că îndurase cu greu vitregia nopții umede rusești de noiembrie, fără să fi fost, desigur, pregătit s-o înfrunte, de vreme ce n-avea pe umeri decât o pelerină largă, fără mâneci și cu o glugă imensă, cum obișnuiesc să poarte călătorii prin străinătăți, departe de ținuturile Rusiei, și care pornind în toiul iernii prin Elveția sau nordul Italiei nici nu-și pun măcar ipoteza unei călătorii pe o distanță atât de mare ca de la Eidkuhn¹ la Petersburg. Dar ceea ce era potrivit și cu totul suficient pentru Italia, nici pe departe nu făcea față și se dovedea absolut necorespunzător în condițiile climatei rusești. Posesorul pelerinei, tânăr și el, tot cam de vreo douăzeci și șase sau douăzeci și șapte de ani, era mai înalt ca statură, avea părul blond, des, de o nuanță foarte deschisă, obrații supți și o bărbuță subțirică și bine îngrijită, ce părea aproape albă. Ochii lui mari, albaștri iradiau o expresie blajină, dar și apăsătoare totodată, cu acea stranie fixitate a privirii după care nu era greu de ghicit, chiar de la prima vedere, un epileptic. Fața-i palidă, cu trăsături plăcute, fine și delicate de altfel, în momentul acela era învinețită de frig. Ținea în mâini, pe genunchi, o legăturică dintr-un fular vechi și decolorat, care constituia se pare tot bagajul lui. Purta ghetе cu talpă groasă și ghetre, în izbitor contrast cu încălțăminteа obișnuită din țară. Vecinul său cu chică neagră și cojoc îl cerceta cu curiozitatea omului care nu are altceva mai bun de făcut și, în cele din urmă, hotărî să intre în vorbă, schițând acel zâmbet ironic și lipsit de delicatețe

¹ Stație de cale ferată situată la granița de atunci a Prusiei cu Rusia

prin care unii își trădează satisfacția în fața situației nenorocite a semenului lor.

– Ți-e frig, nu-i așa? întrebă el, mișcând din umeri.

– Ba bine că nu, răspunse vecinul cu o grabă prevenitoare. Și când te gândești că nu-i decât vreme de moină. Ce mă făceam dacă se nimerea să fie și ger? Nici nu-mi închipuiam că-i așa de frig la noi. M-am dezobișnuit.

– Vii din străinătate?

– Din Elveția.

Călătorul cel negricios fluieră a mirare.

– Ian te uită prin ce meleaguri depărtate te-a aruncat soarta! spuse el râzând zgomotos.

Se legă o discuție. Era surprinzătoare bunăvoința cu care tânărul cu păr bălai și pelerină elvețiană răspundea la toate întrebările vecinului său negricios, fără să bage de seamă că unele din ele puteau fi socotite fără rost, absolut nelalocul lor și că erau puse uneori cu o indiscreție cam insolentă. Din vorbă în vorbă, mărturisi că într-adevăr lipsise din Rusia vreme îndelungată, mai bine de patru ani; fusese trimis în străinătate pentru tratament; suferea de o boală stranie de nervi, un fel de epilepsie, sau coree, care se manifesta prin crize de convulsii și tremurături. Asculându-l, negriciosul surâse ironic de câteva ori și la urmă pufni în râs, când la întrebarea „Ei, și te-au vindecat?“, cel cu părul bălai îi răspunse: „Nu, nu m-au vindecat“.

– Îmi închipui ce de-a bănet te-a costat, iar noi, ăștia de-aici, ne punem nădejdea în ei, observă veninos negriciosul.

– Adevărat! se amestecă de alături în vorbă un domn neglijent îmbrăcat, om de vreo patruzeci de ani, corpulent, cu nasul roșu și coșuri pe obraz, cu aerul tipic și înfățișarea unui slujbaș încărunit prin cancelarii. E perfect adevărat, se pricep al naibii să pompeze avuțiile Rusiei!

– O, cât de mult vă înșelați în cazul meu! Începu pe un ton blând și împăciuitoare pacientul medicinei elvețiene. N-aș putea să vă contrazic, desigur, pentru că nu știu exact cum stau lucrurile în general, însă doctorul meu și-a dat ultimele economii ca

să mă pot întoarce în Rusia, după ce aproape doi ani m-a ținut acolo pe socoteala lui.

– Cum adică, n-aveai pe nimeni care să te întrețină? Întrebă călătorul cel negricios.

– Absolut pe nimeni. Domnul Pavlișcev, care luase asupra sa grija întreținerii mele în Elveția, a murit acum doi ani. Am scris după aceea unei rude îndepărtate – soția generalului Epancin; n-am primit însă nici un răspuns. Neavând încotro, mi-am zis să mă întorc în țară.

– Și la cine mergi?

– Mă întrebați unde am de gând să trag? Drept să spun, deocamdată nu știu nici eu... unde s-o nimeri...

– Nu te-ai hotărât încă?

Și cei doi izbucniră iar în râs.

– Te pomenești că bocceluța asta reprezintă tot avutul dumitale? Întrebă tânărul cu chica neagră.

– Pariez că-i așa cum spune dumnealui, adăugă aproape jubilând slujbașul cel cu nasul roșu. Sunt convins că nu mai ai alte bagaje, deși rămâne perfect valabilă vechea zicală că a fi sărac nu-i prea mare păcat.

Presupunerea celor doi călători părea a nu fi lipsită de temei și tânărul blond se grăbi s-o recunoască.

– Și totuși bocceluța dumitale ar putea să prezinte oarecare pondere, urmă slujbașul, după ce se sătură de râs (de menționat că stăpânul bocceluței, văzându-i cum râd cu atâta haz, sfârși el însuși prin a se asocia veseliei lor, ceea ce-i făcu să râdă și mai tare), deși pun rămășag pe orice că nu ascunde înăuntru nici fișicuri de napoleoni sau de galbeni prusieni, și nici taleri olandezi, lucru ușor de constatat judecând după ghetrele de pe încălțăminte dumitale confecționată în străinătate... de vreme ce însă la acest modest bagaj poți adăuga o asemenea presupusă rudă, cum ar fi, de pildă, soția generalului Epancin, numele căreia l-ai pomenit adineauri, atunci și bocceluța dumitale, aş putea spune, capătă o anumită greutate. Bineînțeles, numai dacă doamna Epancina îți este cu adevărat rudă, și nu te înșeli cumva, așa... ca tot omul... distrat, lucru cât se poate de firesc... când mai intervine și puțină fantezie.

— Ei bine, trebuie să recunosc că nu sunteți departe de adevăr, se grăbi să încuviințeze călătorul cel blond. Mă bate și pe mine gândul că s-ar putea să mă înșel, pentru că, să vedeți, aproape că nici nu mi-e rudă. De aceea, nu m-a surprins deloc faptul că nu mi-a răspuns la scrisoare. Mă așteptam oarecum la așa ceva.

— Ai stricat degeaba banii pe hârtie și mărci. Hm!... Îmi place însă că ești un om naiv și sincer, și asta ți-o spun spre lauda dumitale. Hm!... De altfel, cine nu-l cunoaște pe generalul Epancin? Toată lumea îl știe. Și pe domnul Pavlișcev, răposatul, care te-a întreținut în Elveția, l-am cunoscut. Numai dacă-i vorba de Nikolai Andreevici Pavlișcev, căci erau doi veri cu acest nume. Celălalt locuiește și acum în Crimeea. Cât despre Nikolai Andreevici, acela care a răposat, era un om stimat, cu relații și cu situație, nu glumă, când te gândești că era posesorul a patru mii de suflete...

— Așa îl chema: Nikolai Andreevici Pavlișcev, încuviință tânărul, cercetându-l cu multă curiozitate și luare-aminte pe domnul atotștiutor.

Într-un anumit mediu social întâlnești adesea indivizi din aceștia, întotdeauna bine informați, cărora nu le scapă nimic; tot neastâmpărul minții lor iscoditoare se îndreaptă de obicei într-o singură direcție, firește în lipsa unor interese sau preocupări mai importante, cum ar spune un cugetător modern. De altfel, această atotștiință a lor se limitează la un domeniu destul de restrâns: ei știu unde are serviciu cutare sau cutare persoană, pe cine cunoaște, ce avere posedă, ce zestre i-a adus nevasta, ce rude mai apropiate și mai depărtate are, câți veri primari și de-al doilea etc. etc... De regulă, domnii aceștia atotștiutori umblă în haine roase pe la coate și primesc o leafă de șaptesprezece ruble pe lună. Oamenii, de a căror viață ei se interesează și o cunosc cu atâta lux de amănunte, nici nu și-ar putea explica măcar ce anume motive îi îndeamnă să se agite astfel și să-și vâre nasul în viața altora; și totuși, pentru mulți dintre acești indivizi, toată știința lor acumulată cu privire la diverse persoane, care ca volum ar echivala cu o întreagă disciplină științifică, reprezintă o adevărată consolare, ba și o supremă satisfacție spirituală. De

altfel, disciplina aceasta pare să fie deosebit de atrăgătoare, căci mi-a fost dat să cunosc numeroși savanți, scriitori, poeți, oameni politici care-și aflaseră în ea realizarea supremelor năzuințe și țeluri, și poate numai datorită ei își făcuseră o carieră. În timpul acestei convorbiri, tânărul negricios se uita cu o privire absentă pe fereastră și căsca întruna, având aerul omului nerăbdător să ajungă cât mai repede la capătul călătoriei. Părea distrat, poate chiar prea distrat, trădând o stranie tulburare, care-l făcea uneori să privească fără a vedea, să asculte fără a auzi, să râdă fără să știe el însuși de ce anume.

– Dacă-mi îngădui, însă, cu cine am onoarea? ... se adresa deodată domnul cel bubos tânărului blond cu bocceluța în mână.

– Prințul Lev Nikolaevici Mișkin, îi răspunse prevenitor cel întrebat.

– Prințul Mișkin, Lev Nikolaevici? Nu cunosc. Mărturisesc că nici n-am auzit vreodată pomenindu-se acest nume, spuse căzând pe gânduri slujbașul; adică nu-i vorba de nume – numele acesta are o vechime istorică și se pare că-l menționează și Karamzin în istoria sa – eu mă refer la persoană, în sensul că nu prea întâlnești astăzi prinți cu numele de Mișkin; nici nu se mai aude de ei.

– Nici nu-i de mirare! reluă îndată prințul. În prezent nu mai există alt prinț cu numele de Mișkin afară de mine și, dacă nu mă înșel, eu sunt ultimul din această spiță. În ce-i privește pe strămoșii mei, unii din ei nu erau decât odnodvorți¹. Tatăl meu a fost sublocotenent în armată, provenit din iunkerii. N-aș putea spune însă cum se face că și doamna Epancina e o prințesă Mișkina, care e și dânsa ultima în genul² ei, se pare, pe linie femeiască.

– He, he, he! Ultima în genul ei! Foarte spiritual! zise slujbașul râzând.

¹ În regimul feudal, categorie de țărani de pe domeniul statului, care aveau în proprietatea lor mici loturi de pământ și erau învestiți cu drept de posesiune asupra iobagilor

² În limba rusă, cuvântul *rod* înseamnă și „neam“, și „gen“, ceea ce permite un joc de cuvinte; în cazul de față poate fi luat și în sensul de „ultim vlăstar al familiei“.

Gluma aduse un zâmbet și pe buzele domnului cu chica neagră. Prințul se arătă cam surprins de a fi izbutit să spună o vorbă de duh, destul de nereușită de altfel.

— Închipuieți-vă, am spus-o așa, din întâmplare, explică el aproape mirat.

— Se-nțelege, se-nțelege, îl încurajă vesel slujbașul.

— Dar acolo, la profesorul acela, ai urmat și vreo școală? Întrebă deodată negriciosul.

— Da... am urmat niște cursuri...

— Uite, eu n-am învățat nimic.

— De altfel, nici eu n-am realizat cine știe ce mare lucru în această privință, spuse prințul, ca și cum ar fi vrut să se scuze. Starea sănătății nu-mi îngăduia un studiu sistematic.

— Pe alde Rogojini îi cunoști? îl întrebă tot așa de brusc tânărul cel negricios.

— Nu, n-am auzit de acest nume. Nu cunosc aproape pe nimeni în Rusia. Pe dumneata te cheamă Rogojin?

— Da, Parfion Rogojin.

— Parfion? Nu cumva ești din neamul acela al Rogojinilor... începu slujbașul cu un aer important și grav.

— Ba sunt chiar din neamul acela, reteză grăbit și nerăbdător tânărul, care din capul locului nu vorbise decât cu prințul, ignorându-l cu desăvârșire pe slujbașul cel bubos.

— Cum adică?... exclamă slujbașul, rămânând perplex; căscă apoi ochii mari și, deodată, fața îi luă o expresie de nemărginită admirație, de obediență aproape înfricoșată. Cum, ești chiar feciorul lui Semion Parfionovici Rogojin, om cu vază, care a decedat acum o lună, lăsând un capital de două milioane și jumătate?

— Și de unde știi, mă rog, că a lăsat exact două milioane și jumătate? îl întrerupse călătorul cu chica neagră, fără a catadicsi să-i arunce măcar o privire domnului cu nasul roșu; arătând apoi spre dânsul, printr-o mișcare scurtă din cap, adăugă: Ca să vezi! Nu pricep ce nărav au toți ăștia de se gudură atâta și la ce le-o fi folosind să se bage unde nu le fierbe oala, ca niște trepăduși?! Ce-i adevărat, tatăl meu a dat ortul popii acum o lună, iar eu mă întorc de la Pskov acasă fără o leșcaie. Nici ticălosul de

frate-meu, nici maică-mea nu mi-au trimis o para chioară și nici măcar de știre nu mi-au dat! Chiar și cu un câine nu te porți mai rău! O lună încheiată am zăcut la Pskov, ținut de friguri!

— În schimb acum pui mâna dintr-odată pe-un milion de ruble, dacă nu și mai mult. Doamne Dumnezeu! strigă slujbașul, plesnind din palme.

— Poftim, s-a mai pomenit așa ceva? spuse înfuriat Rogojin, arătând din nou spre slujbaș cu un gest mânios. Ce tot te bagi, omule, că oricum nu capeți de la mine nici o leșcaie, chiar dacă te-ai târî în patru labe înaintea mea.

— Și am să mă târăsc, am să mă târăsc!

— Ca să vezi! Dar pricepe odată ce-ți spun: de-gea-bal! Și o săptămână-ntreagă să șopăi înainte-mi, tot nu-ți dau nimic.

— Și nici să nu-mi dai! Așa-mi trebuie; nimic să nu-mi dai! Dar eu tot am să șopăi. Îmi las nevasta, copiii, dar înaintea ta am să șopăi! Fă-mi cinstea asta, rogu-te... fă-mi-o!

— Ptiu! făcu tânărul cu chică neagră scuipând și se adresă din nou prințului: Acum cinci săptămâni, cu o bocceluță ca a dumitale, am fugit de-acasă la Pskov, la mătușă-mea. Acolo, am zăcut doborât de febră; între timp, taică-meu s-a prăpădit. L-a lovit damblaua. Să-i fie țărâna ușoară, dar pe mine cât pe ce era să mă omoare în bătaie! Mă crezi, prințe? Dacă nu fugeam, mă ucidea negreșit.

— Așa de rău l-ai supărat? se minună prințul, privindu-l de data aceasta cu multă curiozitate pe acest milionar îmbrăcat în cojoc.

Faptul de a fi moștenit o avere și milionul ca atare puteau stârni firește curiozitatea oricui, dar pe Mișkin îl surprinse și începu să-l intereseze la Rogojin cu totul altceva. De altfel și acesta părea dornic să stea de vorbă cu prințul, deși la el dorința de a conversa nu pornea dintr-un imbold lăuntric, ci survenea automat, ca o tendință instinctivă de a-și ostoi zbuciumul în preajma unei fâpturi omenești, privind-o și pălăvrăgind, mai mult ca o destindere decât din nevoia de a-și împărtăși gândurile. S-ar fi zis că boala de care suferise nu-l părăsise încă și că tot îl mai ține și acum într-o stare febrilă. Cât despre slujbaș, acesta aproape îl

sorbea din ochi pe Rogojin și, cu răsuflarea tăiată, prindea lacom fiecare cuvânt ce ieșea din gura tânărului, de parcă ar fi fost niște nestemate.

– S-a înfuriat rău bătrânul și poate că avea și de ce, răspunse Rogojin; dar necazul ăla mare mi se trage de la frate-meu. Că de la maică-mea ce pretenții poți avea? O biată bătrânică. Citește Viețile sfinților, stă la taifasuri cu tot felul de băbuțe și toate le vede cu ochii fratelui meu, Senka. El însă ar fi trebuit să-mi dea de veste la timp. Las' că știu eu de ce n-a făcut-o! E drept că tocmai atunci zăceam bolnav, fără simțire. Se pare totuși că mi-au bătut o telegramă. Ca un făcut, nimeri în mâinile mătuși-mii, care de vreo treizeci de ani își omoară văduvia stând cât îi ziua de mare cu niște scrântiți întru cele bisericești. Mai rău ca o călugăriță. Telegrama o înspăimântă și, fără s-o mai desfacă, o duse la poliție, unde zace și acum. Mulțumesc lui Konev, Vasili Vasili, care mă încunoștință printr-o scrisoare de cele întâmplare. Ticălosul de frate-meu, de hapsân ce e, se apucă să taie noaptea toți ciucurii de aur de pe franjurile giulgiului de brocart ce acoperea sicriul tatii. „Cică-i păcat să se prăpădească atâta bănet!“ Ei bine, pentru așa ceva merită să putrezească în Siberia, numai să spun o vorbă, că doar e o profanare. Tu ce zici, momâie? se-ntoarse el către slujbaș. Cum scrie în lege: profanare de lucruri sfinte, nu-i așa?

– Profanare, profanare în toată regula! încuviință grăbit slujbașul.

– Nimerește el în Siberia pentru asta?

– Da, da, Siberia îl paște. Cum mă vezi și cum te văd.

– Și-or fi închipuind dumnealor că mai zac bolnav, urmă Rogojin, adresându-se din nou prințului, dar eu, fără să suflu o vorbă cuiva și nici măcar înzdrăvenit cum trebuie, luai trenul și iată-mă acum în drum spre Petersburg. Ce-o să se mai mire frate-meu, Semion Semionîci, când m-o vedea apărând! Dumnealui crede că eu nu știu cum mă ponegrea în fața răposatului! Recunosc, l-am înfuriat atunci pe bătrân din pricina Nastasiei Filippovna. Ce să fac, dacă am greșit, am greșit!

— Nastasia Filippovna, zici? se strădui să-și amintească de ceva slujbașul, cu o expresie servilă în ochi.

— Ia mai slăbește-mă, că n-ai de unde s-o cunoști! îl repezi cu năduf Rogojin.

— Ba să știi că o cunosc! răspunse triumfător slujbașul cel bubos.

— Vezi-ți de treabă; parcă o singură Nastasia Filippovna există pe lumea asta! Tare nesimțit mai ești, omule! Se putea să nu dau peste o lichea care să se țină scai de mine?! adăugă el, adresându-se prințului.

— Orice mi-ai spune, eu tot o cunosc! Lebedev o cunoaște, se grozăvea slujbașul. Degeaba se mânie Excelența Voastră, sunt în stare să dovedesc că am spus adevărul adevărat! E vorba chiar de acea Nastasia Filippovna din pricina căreia tatăl dumitale te-a snopit în bătai, adică de Nastasia Filippovna Barașkova, adevărată doamnă, ca să spunem așa, și în felul ei tot o prințesă. E încurcată cu un anume Toțki, mare proprietar și arhicapitalist — Afanasi Ivanovici Toțki, membru în tot felul de consilii de administrație la mai multe companii și societăți, și pe chestia asta prieten la cataramă cu generalul Epancin...

— Ia te uită! făcu Rogojin surprins. Ptui, lua-l-ar naiba! O cunoaște cu adevărat.

— Lebedev știe tot! Nimic nu-i scapă! De altfel trebuie să-ți spun, Excelență, că eu și pe Alexașka Lihaciov l-am cunoscut îndeaproape, iar după moartea tatălui său, l-am însoțit vreme de două luni peste tot; n-a rămas un colțișor măcar unde să nu fi călcat împreună; pretutindeni l-am dus; un pas nu făcea fără Lebedev. Acum stă la răcoare pentru niște datorii, dar pe atunci avu prilejul să cunoască și pe Armansa, și pe Coralia, și pe prințesa Pețkaia și pe Nastasia Filippovna; și câte și mai câte.

— Pe Nastasia Filippovna? Vrei să spui că ea și cu Lihaciov... îl privi înfuriat Rogojin și buzele i se învinețiseră și-i tremurau de mânie.

— Ferească sfântul! Cum îți închipui că aş putea susține așa ceva! N-a fost nimic, absolut nimic! se grăbi să bată în retragere slujbașul. Ce de-a bănet pusese el la bătaie, sume nebunești, dar